

Ik zag je onder de vijgenboom

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Psalm 32; 1

2^e schriftlezing: Koningen 5, 4-5 (nummering NBV)

3^e schriftlezing: Johannes 1, 35-51

Inleiding

Ieder mensenleven heeft een eigen geheim. Wanneer Jezus zijn leerlingen roept, ontmoet hij ook Natanaël. Het kan eigenlijk geen toeval zijn. Deze ‘mens zonder bedrog’ zit onder zijn vijgenboom. Dat is een bijbels beeld van een rechtvaardige die zich gezegend mag weten door God. Te leven met de geheimen van God is leven met een binnenkamer. Kan dat nog in onze tijd? In het kader van het jaarthema van de Regenboogkerk, ‘Mijn tekst. Belangrijke bijbelwoorden in het leven van mensen’ werd medewerking verleend aan deze dienst door Greet Schlimme.

Thema: Ik zag je onder de vijgenboom

Gemeente van Christus,

Natanaël verwacht niet veel goeds uit Nazareth. De naam van deze plaats komt in het hele Oude Testament niet voor. Dat is zo! ‘Kan daar iets goeds vandaan komen?’ Wel is er op enkele plaatsen sprake van een nazireeër, met een i dus. Dan gaat het over Simson en de bijzondere wijze waarop hij als kind al wordt toegewijd, aan God.¹ Het meest opvallende kenmerk was dat een nazireeër zijn haar niet mocht laten knippen. Ook in het oude profetenboek Amos lezen we één keer over het nazireeërschap.² Mannen worden ‘apart gezet’, afgezonderd om een bijzondere rol te kunnen spelen voor de mensen en voor God.

Maar is Jezus dan zo’n nazireeër? En wat heeft dat met Nazareth te maken? De sleuteltekst hier is een heel raadselachtige in Matteüs 2,23. Bijbeluitleggers hebben er hun hoofd over gebroken. De evangelist schrijft daar:

Hij [Jozef] ging wonen in de stad Nazaret, en zo ging in vervulling wat gezegd is door de profeten: ‘Hij [Jezus] zal Nazoreeër genoemd worden.’

Dit is een vreemde tekst. Er is geen enkele profeet in het Oude Testament te vinden die dit letterlijk zegt. Het meest in aanmerking komt misschien nog Jesaja 11. Maar dat is vanwege de jonge scheut uit de afgehouden stonk van Isaï, die daar wordt genoemd. En dan wordt het een woordenspel. Het Hebreeuwse woord voor scheut ‘neser’ lijkt namelijk op ‘nazir’.

Matteüs associeert dus het Oudtestamentische nazireeërschap met de Nieuwtestamentische stad Nazareth en lijkt deze verbinding met een belofte van Godswege die hij leest bij Jesaja te laden. Kunt u het nog volgen?

Ik geloof dat Matteüs aan zijn lezers heeft willen duidelijk maken dat Jezus ‘apart’ genoemd mag worden in de Oudtestamentische zin van het woord, dat wil zeggen geheiligd, toegewijd aan God. Om dit te illustreren permitteert de evangelist zich een vrijheid die neerkomt op een vrije associatie op de naam van de plaats waar Jezus is opgegroeid. Dat is Nazareth in Galilea.³

Terug naar Natanaël in het Johannesevangelie. Hij heeft dus volkomen gelijk wanneer hij geen enkele reden heeft om iets belangrijks van Godswege uit Nazareth te verwachten.⁴ Hij kent zijn bijbel, deze Natanaël. Bijbelwetenschappers hebben zich ook afgevraagd wat Filippus eigenlijk bedoelt wanneer hij zegt ‘Ga zelf maar kijken’. Zoveel bijzonders is er nog niet te zien. Jezus moet op dit moment zijn eerste teken nog verrichten. Hoe kan Natanaël zien dat hier de man gevonden wordt over wie Mozes in de wet geschreven heeft en over wie de profeten spreken? Maar er vindt een omkering plaats van perspectief. Jezus *ziet* Natanaël en hij ziet meer dan een schriftgeleerde. Hij ziet een oprecht man, ‘een mens zonder bedrog’. Er volgt een indringende dialoog. ‘Waar kent u mij van?’ vraagt Natanaël. Jezus zegt:

Ik had je al gezien voordat Filippus je riep, toen je onder de vijgenboom zat.⁵

Je kunt niet goed verstaan wat hier gebeurt wanneer je voorbij gaat aan de bijzondere van het zitten van Natanaël onder de vijgenboom. Op het eerste gezicht zou het bijzondere zijn dat Jezus, in een soort helderziendheid, wist dat Natanaël onder een boom had gezeten toen Filippus hem riep. Vervolgens zou Natanaël helemaal onder de indruk zijn van deze bovennatuurlijke opmerkingsgave van Jezus.

Ik denk dat het anders is. Het is niet zo dat Natanaël net zo goed onder een perenboom had kunnen zitten. Het zitten onder de vijgenboom is een belangrijk bijbels beeld.⁶ We hebben het gehoord in de beschrijving van

de vrede ten tijde van de geïdealiseerde koning Salomo. Een paar weken geleden hebben we de tekst gehoord in de beroemde beschrijving van het vrederijk zoals de profeet Micha deze laat klinken:

leders zal zitten onder zijn wijnrank
en onder zijn vijgenboom,
door niemand opgeschrikt,
want de Heer van de hemelse machten
heeft gesproken.⁷

Vele rabbijnen hebben de schaduw van de vijgenboom liefgehad als de plaats bij uitstek om zich als Jood in Gods wetten te verdiepen.⁸ Natanaël staat aan het begin van het evangelie symbool voor dat andere jodendom, niet van de hypocriete Farizeeën en de schriftgeleerden die het allemaal beter weten, maar van het jodendom dat oprecht, ‘zonder bedrog’ en vol verwachting uitziet naar wat God gaat doen.

Dat jodendom leeft met een geheim, of zo u wilt een tegoed. Dat jodendom wil leren. Dit is het jodendom dat in de geest van Psalm 32 op God vertrouwt en waarvoor de Schriften zijn als een spiegel. De gelovige die leeft met deze woorden is een ‘tsaddik’, een rechtvaardige. Dat is een oprecht mens bereid te reflecteren op zijn eigen gedrag. Deze mensen mogen hopen op Gods Koninkrijk van vrede en recht. Hoezeer wordt deze houding, wordt deze geest van zelfonderzoek en verlangen naar gerechtigheid vandaag gemist in de wereld. Overal zien wij mensen vele slachtoffers maken terwijl zij met geweld opkomen voor hun eigen gelijk. De tragiek is dat hun mogelijke rechtvaardiging verkrumelt terwijl zij optreden. Welke god zou ook maar enig genoeg kunnen scheppen in al dat moorden, het verkrachten, beroven en verdrijven van kwetsbare mensen?

Te zitten onder je vijgenboom, dat is een begrip van vrede en veiligheid. De vijgenboom is ook een beeld dat respect voor het geheim van het leven zelf symboliseert. Dat gaat het over het respect voor het geheim van iemands leven, maar ook van alle leven tezamen. Dat wil zeggen de schepping. Ieder mens draagt een eigen geheim met zich mee, geworteld in dat grote geheim. Een van de mooiste aspecten van het evangelie vind ik het grote respect waarmee Jezus, als Godsgezant mensen tegemoet treedt. Nooit is zijn liefdevolle blik erop uit iemand te veroordelen. In deze zin is het feit dat Jezus Natanaël onder zijn vijgenboom zag zitten niet toevallig. Ik hoor er dat naar iemand kijken met ontferming in terug. Jezus gunt deze rechtvaardige zijn vrede, zijn plaatsje onder de zon, in de rijke schaduw van een grote boom. De vijg is een vruchtboom die gedurende de zomer langdurig draagt. Zo begrepen kun je hier zelfs Psalm 1 terug horen, als de boom die de rechtvaardige is. Hij geeft zijn vrucht

op zijn tijd, dat zijn de daden waar God blij mee is.⁹ Maar de vijg is ook een van de meest schaduwrijke bomen en, mits goed gesnoeid, is het mogelijk onder de boom als het ware een koele en ruime ‘kamer’ te maken, door de grote bladeren beschermt. Het is in feite de omkering van het beeld uit Genesis waar Adam en Eva, zich angstig en onbeholpen, met vijgenbladeren proberen te bedekken.

We weten niet of Natanaël nu, mogelijk onder een andere naam, één van de twaalf leerlingen van Jezus is geworden. Vaak wordt gedacht aan Barthelomeüs, wiens naam achter die van Filippus in het rijtje van discipelen staat. Dit zou Natanaël kunnen zijn. Maar hiervoor is geen enkel bewijs.¹⁰ De belijdenis van Natanaël is, zoals vaker in het Johannesevangelie, samengevat in een christologische verklaring, waarop Jezus dan weer reageert met een visioen aangaande de Zoon des Mensen. Dit is typisch voor het Johannesevangelie. Er is een zekere spanning tussen belijden dat Jezus de Christus is en de beloften die daarmee samenhangen. Dan wordt de droom van Jacob te Bethel in herinnering geroepen, met de engelenladder als een Godsopenbaring. We weten niet precies waar Jezus in de verwoording van de evangelist op doelt. De evangelist Johannes heeft niet het verhaal van de neerdalende duif bij de doop van Jezus. Gaat het over de Bruiloft te Kana, een verhaal dat hier direct op volt, over de verheerlijking of de berg, maar dat verhaal staat niet in het Johannesevangelie, of over de opstanding? Wij weten het niet. Jezus lijkt in ieder geval te spreken van zichzelf als het punt van contact tussen hemel en aarde.¹¹

‘Hadden wij maar zo’n vijgenboom,’ dacht de kleine Greet, terwijl zij wegdroomde tijdens de preek van de dominee. Het leek haar een geweldige plek om je te verstoppen, lekker te gaan zitten lezen terwijl niemand kon zien waar je was. Een plaats ook om te dromen en je fantasie de vrije loop te laten. Het verlangen is haar altijd bij gebleven. Ten diepste, mogen we zeggen, heeft iedereen zo’n vijgenboom. Immers, de binnenkamer van je hart mag worden opgevat als de plek waar je helemaal jezelf mag zijn. Jezus spreekt van ‘de binnenkamer’ als de plek bij uitstek om te bidden.¹² Daarmee duidt hij op een intimiteit die niemand je af kan nemen en waar jij alle zorgen van je hart vrijmoedig voor God neer mag leggen. Het is een vorm van persoonlijke omgang die onze samenleving een beetje kwijt lijkt te zijn. Immers, dingen zijn pas echt, wanneer je ze deelt met anderen, op *facebook*, *twitter* en ga zo maar door.

Voor het geloof is wezenlijk dat wij bewust durven leven met die binnenkamer die verbeeld wordt door de vijgenboom. Dit is onze heilige fantasie. Die is onmisbaar, willen wij de Heer herkennen.

Heer, u kent mij, u doorgrondt mij,
u weet het als ik zit of sta,
u doorziet van verre mijn gedachten,
ga ik op weg of rust ik uit, u merkt het op,
met al mijn wegen bent u vertrouwd.¹³

keek, Ofschoon de hemel vol van wolken
hing, Ik greep niet naar de vlucht van 't
vreemde ding Dat met zijn schaduw langs
mijn leven streek.

Amen.

—Nu ligt mijn jongen naast mij in de heide
En wijst me wat hij in de wolken ziet, Nu
schrei ik zelf, en zie in het verschiet De
verre wolken waarom moeder schreide. —

Gedicht: De wolken, Martinus Nijhoff

Ik droeg nog kleine kleeven, en ik lag
Lang-uit met moeder in de warme hei, De
wolken schoven boven ons voorbij En
moeder vroeg wat 'k in de wolken zag.

Uitzending en zegen
U bent gezegend met een God die u ziet, niet zoals
andere mensen dat gewend zijn te doen. Hij ziet u in
uw eigenheid, met zoekende ogen vol liefde en
ontferming. Hij zelf laat zich vinden in de wonderlijke
ruimte onder de boom die symbool staat voor het
wonder van de schepping.

En ik riep: Scandinavië, en: eenden, Daar
gaat een dame, schapen met een herder?
De wond'ren werden woord en dreven
verder, Maar 'k zag dat moeder met een
glimlach weende.

De genade van onze Heer Jezus Christus,
de liefde van God
en de gemeenschap van de heilige Geest
is met u allen.

Toen kwam de tijd dat 'k niet naar boven

Noten

¹Richteren 13,5 en 16,17.

²Amos 2,11. Het Hebreeuwse woord 'nazir' komt van 'nazar' afscheiden, apart zetten. Het wordt in de bijbeltekst letterlijk van Simson gezegd, maar lijkt ook op Samuël van toepassing, 1 Samuël 1, 11 en 28. Ook van Jozef wordt echter gezegd dat hij 'apart' was, Genesis 49,26. Cf. Leeuwen, C. van, *De prediking van het Oude Testament, Amos*, Nijkerk 1985, 89. Kenmerken van het aan God gewijd zijn lijken te zijn geweest: het niet drinken van alcoholhoudende dranken, geen contact met dode lichamen en het lang dragen van het haar. Nazireeërs hadden een voorbeeldfunctie.

³Goranson, S., 'Nazarenes' in: Freedman, D.N. (ed.), *The Anchor Bible Dictionary*, IV, New York/London 1992, 1049-1050.

⁴Of zelfs uit Galilea, cf. Johannes 7, 40-44.

⁵Johannes 1,48 (nummering NBV).

⁶Leland Ryken (ed.), *Dictionary of Biblical Imagery. An Encyclopedic Exploration of the Images, Symbols, Motifs, Metaphors, Figures of Speech and Literary Patterns of the Bible*, Downers Grove/Leicester 1998, 283-284.

⁷Micha 4,4. Cf. Zacheria 3,10.

⁸Cf. Strack, H.L., und P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, II, *Das Evangelium nach Markus, Lukas und Johannes und die Apostelgeschichte*, München 1924, 371.

⁹Maar cf. Matteüs 21,19.

¹⁰Collins, R.F., 'Nathanael' in: Freedman, D.N. (ed.), *The Anchor Bible Dictionary*, IV, K-N, New York/London 1030-1031.

¹¹Brown, R.E., *The Gospel according to John*, New York/London 1966, 91.

¹²Matteüs 6,6.

¹³Psalm 139, 1-3.

